

УДК 340.13

*Т. О. Чернадчук, доцент кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумського національного аграрного університету*

БАНКІВСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СФЕРА ВИНИКНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН

У статті здійснено аналіз наукових праць, в яких приділяється увага теоретичним і практичним проблемам визначення ролі інформації при прийнятті управлінських рішень у банківській сфері, визначення банківської діяльності як сфери виникнення та розвитку інформаційних правовідносин.

Ключові слова: банківська діяльність, інформація, банківська інформація, управлінське рішення, інформаційні правовідносини у банківській сфері.

Постановка проблеми. У сучасних умовах однією з найважливіших і складних проблем можна визнати проблему нормативно-правового визначення та врегулювання інформаційних правовідносин у банківській сфері. При цьому слід зазначити, що на сьогодні інформаційна сфера розглядається як відносно самостійна сфера і як допоміжна стосовно інших видів діяльності. В останньому випадку, як слушно звертає увагу І. В. Арістова, йдеться про те, що інформаційна сфера обслуговує практично усі сфери суспільства (економіка, політика, управління, наука, культура, побут, сім'я), тобто займає

“підлегле” положення у кожній з названих сфер [1, с. 44]. Вказане значною мірою стосується і банківської діяльності. У юридичній науці недостатньо приділено уваги питанням інформаційного обслуговування банківської діяльності, тому виникла як теоретична, так і практична потреба дослідити банківську діяльність як сферу виникнення та розвитку інформаційних правовідносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти вищевказаної проблеми розглядалися у працях із суміжною тематикою таких науковців, як І. В. Арістова, І. А. Безклубий, О. М. Олійник, О. П. Орлюк, В. П. Нагребельний, А. О. Селиванов, Г. А. Тосунян, В. Д. Чернадчук та інші.

Метою статті є визначення банківської діяльності як сфери виникнення та розвитку інформаційних правовідносин; виявлення особливостей прийняття рішень щодо управління як банківською системою, так і окремою банківською установою; визначення

ролі інформації, що є основою прийняття управлінських рішень у банківській діяльності.

Виклад основного матеріалу. Банківська діяльність є видом та складовою фінансової діяльності держави. Складність банківської діяльності полягає в тому, що вона охоплює обіг як державних, так і приватних фінансів, причому зв'язок між ними часто є міцним і нерозривним. Суть банківської діяльності у фінансовій сфері полягає в тому, щоб враховуючи закони ринкової економіки, впливати на розвиток кредитно-фінансових інститутів, сприяти отриманню ними прибутків, а завдяки цьому – підтримувати стабільність всієї кредитно-банківської системи та довіру до неї з боку населення. І в той же час здійснювати державний вплив через банківську систему на економічну діяльність суб'єктів господарювання та впливати на зростання обсягу державних фінансів, їх подальший обіг у фінансовій сфері.

Фінансова і банківська діяльність нерозривно пов'язані із політичним та економічним станом держави. Це ті галузі діяльності, де динамічно й активно знаходять відображення всі позитивні та негативні явища, що відбуваються в економіці. Екстенсивний розвиток банківської сфери об'єктивно обумовив необхідність розробки і впровадження адекватних систем автоматизації банківських операцій. Швидкими темпами формується ринок програмно-технічних комплексів автоматизації банківської діяльності, що потребує впровадження сучасних інформаційних технологій.

Підвищенню якості інформаційного обслуговування банківських операцій сприяє той факт, що банківська діяльність, як і фінансова, належить до тієї сфери, де традиційно широко використовуються сучасні інформаційні технології та системи автоматизації. Досягнутий

високий рівень автоматизації банківської діяльності, її подальший розвиток зумовлюються, зокрема, такими чинниками: великий обсяг розрахункових операцій, накопичений досвід автоматизації фінансових операцій, забезпеченість інформаційними та обліковими програмними комплексами і системами. У банківській діяльності активніше впроваджуються принципово нові види банківських послуг: фондів й карткові операції; трастові, іпотечні, торгові операції, інвестиційна діяльність, міжнародні платежі, надання послуг через мережу Internet, яка поступово стає частиною сучасних банківських технологій.

Слід зазначити, що розвиток банківських відносин залежить від ефективного застосування системи методів управління банківською діяльністю, яке пов'язане з інформацією. Усі суб'єкти банківської діяльності потребують відповідної інформації, яка є обов'язковою умовою здійснення ними будь-яких управлінських дій. Лише за наявності певної інформації і, в першу чергу, банківської, можуть успішно здійснювати прогнозування банківської діяльності, планування, регулювання тощо, тобто елементи управління банківською діяльністю, які створюють загальні умови управління, а також управлінські рішення, їх виконання, контроль виконання управлінських рішень, тобто елементи управління, які складають його цикл. Відсутність у суб'єктів управління відповідних відомостей обмежує їх можливість діяти відповідним чином, а їх дії можуть виявитися невідповідними (помилковими, неефективними, деліктними тощо).

Вироблення й прийняття управлінських рішень у сфері банківської діяльності є найбільш відповідальною стадією будь-якого управлінського циклу в банку. Результат управлінської діяльності, її ефективність залежать насамперед від якості і своєчасності прийняття рішень. При встановленні співвідношення понять інформації та рішення, потрібно звернути увагу на те, що інформація лежить в основі рішення. Рішення – це інформація, спеціально зібрана, проаналізована і опрацьована органом управління. Результативність рішення здебільшого визначається наскільки міцно воно спирається на фундамент об'єктивної інформації, збір і обробка якої є необхідним елементом процесу підготовки й ухвалення рішення [2, с.57]. При цьому слід зазначити, що інформація та

рішення хоч і взаємозалежні, проте різні категорії. Як вказувалося вище, інформація лежить в основі рішення, але рішення – це якісно інший процес, ніж процес обробки інформації; це процес перетворення інформації й отримання нової інформації, певний діалектичний стрибок. Рішення до інформації відноситься так, як процес перетворення відноситься до об'єкта перетворення: попередня інформація інформаційного характеру перетвориться у процес рішення, у командну, скеровуючу інформацію [3, с. 47–49].

Динаміка процесу ухвалення управлінського рішення дозволяє виділяти кінцеві та проміжні рішення. Проміжні рішення мають оцінюючий характер, зумовлений із визначенням подальших шляхів досягнення поставлених цілей і вирішенням завдань, необхідних для цього. Як для кінцевих, так і для проміжних рішень інформація є базовою категорією.

В управлінському процесі банку уявляється доцільним виділити такий самостійний вид проміжного рішення, що окреслює обсяг, якість і ступінь достатності інформації для ухвалення управлінського рішення в сфері банківської діяльності. Таке рішення можна визначити як “інформаційне рішення”, що визначає, яку інформацію вважати придатною для вирішення певних завдань управління з погляду її обсягу, своєчасності та інших необхідних параметрів.

У цілому управлінський процес банку в контексті його інформаційної забезпеченості повинен здійснюватися з урахуванням таких положень:

1) оптимальність та ефективність управлінської банківської діяльності залежить від обсягу банківської, а точніше економічної інформації, необхідної для прийняття рішень, і її якісних характеристик, а її оцінка є найважливішим фактором, який забезпечує динаміку процесу прийняття управлінських рішень;

2) оцінка банківської інформації на різних стадіях і етапах управлінського процесу банку повинна враховувати фактори, що знижують її якісні характеристики. Зокрема, інформація може оцінюватися в різний час по-різному, залежно від міри інформованості про те чи інше явище. Оцінка інформації значно залежить від міри професійної підготовки суб'єкта банківського управління, міри впливу думки його безпосередніх керівників з того або іншого питання, особистісних стосунків із суб'єктами управлінського впливу;

3) банківська інформація повинна оцінюватися відносно конкретних цілей управління й завдань, які необхідно розв'язати для їхнього досягнення.

Службова роль інформації в управлінні полягає в тому, що вона пов'язує органи управління в єдину постійно діючу систему з її загальними, функціональними, територіальними підсистемами. Такий стан досягається наявністю прямого та зворотного зв'язку між суб'єктами управління банком або банківською системою. І тому управління банківською діяльністю нерозривно пов'язане з наявністю банківської інформації, повна або часткова відсутність якої унеможливує ефективне управління банківською діяльністю та забезпечення ефективного функціонування банківської системи.

Всю інформацію, що циркулює між суб'єктами, можна поділити на два потоки, хоча певна частина інформації все ж таки залишається поза межами цих потоків: перший – інформація, що надходить від суб'єкта управління (уповноваженого суб'єкта) до зобов'язаного суб'єкта, яка власне і є управлінською банківською інформацією та другий – інформація, що надходить від зобов'язаного суб'єкта до управляючого (уповноваженого суб'єкта). В цих потоках циркулює економічна, фінансова, статистична, правова та інші види інформації.

Говорячи про інформаційну складову банківської діяльності, науковці, як правило, акцентують увагу на важливому значенні інформації у банківській діяльності, про питому вагу інформаційної складової банківської діяльності. Для банківських установ, як справедливо звертається увага, важливою особливістю є те, що об'єкт управління (основне виробництво) пов'язаний з виробленням і переробкою інформації, оскільки основну їх діяльність становить робота з інформацією, яка є і предметом, і продуктом їх праці [4, с.3]. У них автоматизація “основного виробництва” зводиться до автоматизації операцій обробки відповідних документів, тобто до обробки інформації.

Інформацію у банківських процесах вирізняє її предметний склад. Звертаючи увагу на її різноманітність у банківській сфері, залежно від сфери діяльності банку виокремлюють наукову, економічну, технологічну, соціальну, правову, виробничу та управлінську інформацію [5, с.86]. Таке виділення передбачає, що кожен вид інформації має свої специфічні технології опрацювання, зміст, форми відображення та

подання на носіях, вимоги, які пред'являються до певного виду інформації (точність, достовірність, оперативність).

Серед банківських послуг виокремлюються інформаційні банківські послуги як “вид діяльності банків з доведення пов'язаної з банківською справою інформаційної продукції до споживачів з метою задоволення їх інформаційних потреб” [6, с.270]. До інформаційних банківських послуг належать зокрема такі: інформування про національне та зарубіжне банківське законодавство; доведення інформації про курси іноземних валют, котирування цінних паперів та їх дохідність; надання інформації про прийняті Національним банком України та іншими державними органами рішень, які впливають на фінансово-господарську діяльність клієнтів; надання клієнтам копій грошово-розрахункових документів тощо. Уявляється, що одним із напрямів підвищення якості обслуговування та залучення клієнтів є розширення сфери інформаційних банківських послуг.

Здійснення банківської діяльності неможливе без інформаційних послуг, які або передують безпосередній банківській діяльності, або зливаються з нею, або є її підсумком, а точніше її результатом. Уся банківська діяльність пронизана інформаційними відносинами. Особливо це стосується інформаційного забезпечення управлінської діяльності, про що вже зазначалося. У сферу підтримки прийняття рішень входять інформаційні технології, застосування яких дозволяє підвищити оперативність, обґрунтованість та ефективність управлінських рішень.

Банк, як організація, є досить динамічною структурою, стан якої визначається як зовнішніми взаємодіями з навколишнім середовищем, так і внутрішніми взаємодіями між її елементами. Результатом такої взаємодії є зміни, що відбуваються в банківській діяльності. Наявність таких змін, які можуть бути позитивними або негативними, потребує управління ними. Саме це зумовлює бачення управління як акту, що зумовлюється процесами взаємодії із зовнішнім середовищем і внутрішніми взаємодіями між структурними елементами банку. Основним завданням можна вважати визначення необхідності управлінського впливу на основі аналізу конкретної ситуації, що має місце в процесі банківської діяльності і прогнозування можливих наслідків її розвитку.

Мета банківської діяльності, критерії її досягнення формуються системою прийняття рішень. Інформація про контрольовані параметри банківської діяльності (в контексті взаємодії банку з зовнішнім середовищем) надається системою збору, обробки, зберігання, передачі та представлення (надання) інформації. Суб'єкти прийняття управлінських рішень здійснюють генерацію можливих варіантів управлінських рішень, їх оптимізацію, оформлення і представлення для остаточного вибору уповноваженими суб'єктами. Прийняті рішення набувають форми управлінських дій, які передаються зобов'язаним суб'єктам для їх реалізації.

З точки зору управління організацією, можна вважати, що взаємодія із зовнішнім середовищем відбувається на рівні не лише основної банківської діяльності, а й інформаційної взаємодії. Необхідні інформаційні взаємодії банківської діяльності із зовнішнім середовищем здійснюються через рівень управління. При цьому потребує виділення фінансова складова такої взаємодії, зокрема, при розгляді платіжних документів як інформаційної складової грошового обігу. Інформаційний характер фінансових взаємовідносин банків із зовнішнім середовищем найбільш наочно проявляється в системі електронних платежів.

Натомість внутрішні інформаційні потоки являють собою рішення керівництва, що йдуть зверху вниз до виконавчих органів або структур (низхідні рішення), а також інформацію зворотного зв'язку, що йде знизу вгору щодо результатів банківської діяльності і виконання низхідних рішень (висхідна інформація). Отже, можна вважати, що всі внутрішні взаємодії можна представити у формі інформаційної взаємодії.

Такі припущення про взаємодію на рівні управління за посередництвом інформаційних обмінів відповідають підходам теорії управління і узгоджуються із практикою побудови і функціонування систем управління у банківській сфері. Це дозволяє говорити про те, що параметри, характеристики та зміст зовнішніх і внутрішніх взаємодій є визначальними в процесі управління у банківській діяльності.

У сфері банківської діяльності фактичні дії не завжди співпадають із запланованими, що спричиняє відхилення у розвитку регулятивних інформаційних банківських правовідносин від встановленої нормами права моделі, тому постає завдання порівняння фактичних даних із

запланованими. Внаслідок цього виникають та отримують свій подальший розвиток контрольні банківські правовідносини, де результатом співставлення є контрольні дані, які в подальшому використовуються для підвищення ефективності планування та організації банківської діяльності конкретного банку. Управління банком (управлінські банківські відносини) супроводжується процесами отримання, обробки та передачі банківської інформації. І тому, разом з потоками "матеріальними" (гроші, цінні папери, валютні цінності) у банку циркулюють потоки інформації, що регулюють застосування факторів банківського виробництва і забезпечують організацію процесу управління банком. Таким чином, інформаційні банківські відносини є допоміжними, такими, що забезпечують розвиток управлінських банківських відносин. Вони можуть передувати або співпадати, або слідувати за банківськими управлінськими відносинами. Інформаційні процеси, що відбуваються у банках, базуються на внутрішніх та зовнішніх інформаційних потоках. Зовнішні інформаційні потоки (економічні, політичні, технологічні, соціальні, правові) нібито поєднують банк із зовнішнім середовищем, яке впливає і на внутрішні інформаційні потоки, які є базовими.

Інформаційний процес відбувається в межах інформаційної системи банку, значення якої для ефективного здійснення банківської діяльності полягає в тому, що:

інформація є одним із ресурсів банківської діяльності, оскільки без неї неможливе функціонування банку, на її збирання та обробку витрачаються інші ресурси (людські, фінансові, часові) і тому інформація має свою вартість, що дає підстави вважати її товаром; інформація є сировинною базою і продуктом управлінської діяльності, а також складовою задоволення потреб клієнтів банку; управління банком передбачає виконання взаємопов'язаних первинних функцій планування, організації, мотивації, контролю, обліку, аналізу та прогнозування; роль поєднувальних чинників між функціями управління виконують процеси прийняття рішень і комунікації [5, с. 87–88].

Інформаційні правовідносини у банківській сфері можна об'єднати у дві групи: перша – це ті, що забезпечують здійснення банківської діяльності (регулятивні інформаційні банківські правовідносини); друга група – ті, що забезпечують захист, банківську безпеку та

нормальний розвиток регулятивних банківських, і, в першу чергу, інформаційних, правовідносин (охоронні інформаційні банківські правовідносини).

Висновки. Проведений аналіз дозволяє зробити висновок про те, що інформація становить основу процесу управління як банківською системою, так і кожним окремим банком; без неї неможливо сформулювати мету управління, оцінити ситуацію, визначити проблеми, підготувати та прийняти рішення і, відповідно, організувати контроль його виконання. Відповідно, суспільні відносини, що виникають і розвиваються в інформаційній сфері банківської діяльності, підпадають під правове регулювання і, будучи врегульованими, набувають значення інформаційних банківських правовідносин.

Список літератури

1. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізація в діяльності органів внутрішніх справ України: організаційно-правові засади : дис. ... д-ра юрид наук : 12.00.07 / І. В. Арістова. – Харків, 2002. – 408 с.
 - Качан Е. В. Проблемы информационного обеспечения правовых актов местных Советов / Е. В. Качан // Вестник Московского университета. – Право. – 1976. – № 3. – С. 57–63.
 - Государственное управление: основы теории и организации. – М. : Статут, 2000. – 912 с.
 - Рогач І. Ф. Інформаційні системи у фінансово-кредитних установах : навч. посібник / І. Ф. Рогач, М. А. Сендзюк, В. А. Антонюк. – [2-ге вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 239 с.
 - Адамик Б. П. Інформаційні технології у банківській сфері : навч. посібник / Б. П. Адамик, І. С. Литвин, В. О. Ткачук. – К. : Знання, 2008. – 351 с.
 - Енциклопедія банківської справи [Стельмах В. С., Альошин В. Б., Воронова Л. В. та ін.] ; за заг. ред... В. С. Стельмаха. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
- Отримано 25.02.2013

Аннотація

В статье осуществлен анализ научных работ, в которых уделяется внимание теоретическим и практическим проблемам определения роли информации при принятии управленческих решений в банковской сфере, определение банковской деятельности как сферы возникновения и развития информационных правоотношений.

Summary

The article analyzes the scientific works, which focuses on the theoretical and practical problems of the role of information in decision-making in the banking sector, the definition of banking sector as the emergence and development of information relations.